

שמע ישראל – ואהבת ...

עיון בפרשת השבוע לאור הנצי"ב מוולוז'ין

1. דברים ו, ד-ט

(ד) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד: (ה) וְאֶהְבֵּת אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ: (ו) וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם עַל לִבְבְּךָ: (ז) וּשְׁנַנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִקְטֶתְךָ בַּדֶּרֶךְ וּבְשִׁבְבְּךָ וּבְקוֹמְךָ: (ח) וְקִשְׁרְתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיוּ לְטָטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: (ט) וְכַתְּבָתֶם עַל מַזְוֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:

2. העמק דבר דברים ו, ד-ז

(ד) שמע ישראל. הרמב"ן ז"ל דקדק אמאי שינה הלשון בזה הפסוק דכתיב במדברים בעדם יותר מכל הפרשה שמדבר בנוכח. ונראה שהוא שדרשו חז"ל פסחים דנ"ג דיעקב אמר זה המקרא והוא אמר בזה הלשון. ואח"כ העמידו משה רבינו בכח התורה. וכיב"ז יש הרבה מקראות בנו"כ שהיו ידועים עוד לפני אותו הנביא והנביא ברוח"ק עפ"י ה' העמידו בספרו. ובל"ז ע"כ שתי פרשיות של שמע והיה א"ש היו ידועים בישראל עד שלא באו לערבנות מואב שהרי נתייבו כבר בתפלין: ה' אלהינו. אלהים משמעו בכ"מ מנהיג הטבע והליכות עולם. והנה כל אומה יש לה שר מנהיג עולם אותה אומה. אבל אנו מתנהגים גם בהליכות הטבע בהשגחת הויה המהוה הכל: ה' אחד. עוד יש לנו הנהגה נסית והיא מיוחדת לישראל וכדאי ברכות ד"ג התם מוכחא מילתא מאן עביד ניסא קוב"ה. וא"כ הוא אחד בהנהגתו בזה האופן (והנהגה בפסחים שם אמרו שיעקב אמר ברוך שם כ"מ לע"ו. ומשה לא מרו ואנן אומרים בחשאי משל לבת מלך שהריחה ציקי קדה תאמר יש לה גנאי לא תאמר יש לה צער אמרו תנו לה בחשאי. והוא פלא. אבל הענין ידוע דהליכות עולם הטבע מכוונה בשם מלכות. ומזה זו טעונה ברכה כדאי בב"מ דקט"ו הקדש טעונה ברכה שגא' ואכלת ושבעת וברכת וגו'. אבל הנהגה שהיא למעלה מן הטבע אינה טעונה ברכה והשפעה כמשי"כ בס' בראשית כי"ד כ"ז ולהלן ל"ג כ"ז ובכ"מ. ויעקב עזב בניו במדה פחותה ובגלות. ע"כ ברך את שם כבוד מלכותו. והיא ה' אלהינו. והיינו דאי בר"ה פ"ד דבזה המקרא שמע ישראל יש בו מלכות. משא"כ משה רבינו לא אמר ברו משום שהי' מתנהג במדת תפארת וכדכתיב מוליך לימין משה

רדוע תפארתו. ואנחנו יש לנו כח להגביה דרכינו. אבל לא זכינו להיטיב מעשינו. ע"כ אנו צריכים לומר ברוך שם כו' אבל הוא גנאי לנו ומש"ה אומרים בחשאי. וכפי המשל: (ה) ואהבת את וגו'. אהבה משמעו על שני אופנים. א' שיהא מוותר מרצונו על דבר הנאהב וקיומו. ב' דביקות במחשבתו ותשוקה עצומה להשתעשע עם הנאהב. ושתי כוונות אלו מוזהרים אנו בזה המקרא. א' כמשי"כ הרמב"ם הל' יסה"ת פ"ה ה"ז ומנין שאפילו במקום סכנה אין עוברין על אחת מג' עבירות הללו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך. והוא נתינה כל אשר לו על דבר כבודו ואמונתו. ב' כמשי"כ הרמב"ם שם פ"ב ה"א האל הנכבד והנורא מצוה לאהבו וכו' שנאמר ואהבת את ה' והאיך הוא הדרך לאהבתו כו'. וע"ז הכונה אי' בברכות בירושלמי פ' הרואה שאמר ר"ע בפ"י דהאי קרא רחמתיך בכל לבי רחמתיך בכל נפשי. והוא מלשון התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה שמשמעו דביקות הרעיון באהבתו (ולולא לשון הרמב"ם ז"ל הייתי מפרש עיקר לשון המשנה פ' הרואה אפי' הוא נוטל את נפשך לא מיירי במס"נ אלא על דביקות ולשון הוא הכונה על הקב"ה. אפי' בשעה שהקב"ה נוטל אי"נ מצוה לייחדו. וע"ז מביא בברכות דס"א עובדא דר"ע שקרא ק"ש בשעה שסרקו את בשרו. ואמר שבכל יום ה' מצטער על פסוק זה אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו כו'. ולא שהי' ר"ע מקוה למיתה רעה זו חלילה. אלא שהי' מצפה כשיגיע למות בעתו לא יתבלבל ויהי' בדעת צלולה לקיים מצות יחוד ולקרות שמע ועתה הרגיש בעצמו שהגיע למות מש"ה ה' מקבל עומ"ש באהבה. אבל עיקר דין מס"נ מדר"א הוא דנ"ל כדאי' בפסחים דכ"ה ובסנהדרין דע"ד אינהו דאמרי כר"א. והדברים עתיקים וכתבנו בהע"ש סי' ק"א:). ועיקר שתי משמעות הללו נמשכים אחר המשך המקרא הקודם דלמי שנתנהג בהליכות עולם הטבע ולא הגיע לדרך חסידות למצוא אופן דביקות בה' ה"ז מתפרש מ"ע זו באופן הראשון שיעמוד עכ"פ חזק באמונתו ולא ימירנו בשום אופן. אפילו במס"נ. וע"ז מתבאר כל הפ'. ולמי שנתנהג במעלה הנפש ה"ז מוזהר באופן השני להשקיע מחשבתו באהבה ודביקות באיזו שעה רצויה לזה להזכיר שמו ית' בק"ש ותפלה. ומש"ה כתיב את ה' ולא כדכתיב ואהבת

לדעך. דשם אין משמעותו אלא כפירוש הא' שמניח רצונו לרעו אבל את ה' משמע שמזכיר שמו ודבק בו. וכן להלן י"א א' ואהבת את ה' דמיירי לענין עבודת המצות באהבה כמבואר שם. ג"כ מתבאר הכי. וע"ז האופן יבואר פ' זו בדרך המביא לכך:

(ו) והיו הדברים האלה וגו'. לפי' הא' משמעו רעיון של מס"נ יהא משורש בלב שהרי אפשר שלא יגיע לידי כך לעולם אבל מכ"מ המצוה שיעזיר בלב שאם יבא לידו ה"ה מוכן לכך:

(ז) ושננתם לבניך. שיחזור זה הרעיון והחובה לפני בניו ולהשריש גם בלבם כ"ז: ודברת בם. היינו פ' שמע. למ"ד דפ' זו דוקא מה"ת. או למ"ד שהוא מדרבנן מכ"מ איזה פ' מצוה לקרות כידוע שיטת תהר"י והוא שיטת השאלות ובה"ג כמשי"כ בחבורי הע"ש סימן נ"ב. ופרשה של תורה תועיל להזכיר עול מ"ש בזה האופן: בשבבך ובקומך. שחרית וערבית: בשבתך בביתך ובלכתך בדרך. בין שתהיה שפוי בביתך בין שתהיה מוטרד בדרך. והדרש ידוע לאפוקי תתן ועוסק במצוה. כ"ז הפי' ידוע בתלמוד ושייך כל אדם מישראל. אבל לאנשי מעלה מתבאר עוד בא"א: והיו הדברים האלה וגו'. כדתניא בספרי וכי היאך אדם אהב להקב"ה והיו הדברים האלה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם. וא"כ הוא אזהרה על שקידת התורה שמביאה לידי אהבת ה': ושננתם לבניך. כפי' בגמ' שיהא הדברים משוננים בפ"ך. ופי' לבניך היינו תלמידים כמשי"כ הרמב"ם בהל' ת"ת: ודברת בם. כדאי' ביומא פ"ג ולא בדברים בטלים: בשבתך בביתך וגו'. לא תפנה עצמך בכל אופן מעסק תורה ובוזה תגיע לאהבה ודביקות:

3. רמב"ם, הלכות יסודי התורה ה', ז

ומנין שאפילו במקום סכנת נפשות אין עוברין על אחת משלש עבירות אלו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך אפילו הוא נוטל את נפשך והריגת נפש מישראל לרפאות נפש אחרת או להציל אדם מיד אנס דבר שהדעת נוטה לו הוא שאין מאבדין נפש מפני נפש ועריות הוקשו לנפשות שנאמר כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה:

4. רמב"ם, הלכות יסודי התורה ב', א'-ב'

(א) האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך ונאמר את ה' אלהיך תירא: (ב) והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו בשעה שיתבונן האדם במעשיו ובראויו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאהב תאוה גדולה לידע השם הגדול כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלהים לאל חי וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות כמו שאמר דוד כי אראה שמך מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם כמו שאמרו חכמים בענין אהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם:

5. רמב"ם, ספר המצוות עשין ג'

היא שצונו לאהבו יתעלה וזה שנתבונן ונשכיל מצותיו ופעולותיו עד שנשיגהו ונתענג בהשגתו תכלית התענוג וזאת היא האהבה המהוייבת ולשון ספרי לפי שנאמר ואהבת את ה' אלהיך איני יודע כיצד אוהב את המקום תלמוד לומר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם כבר בארו לך כי בהשתכלות תתאמת לך ההשגה ויגיע התענוג ותבא האהבה בהכרח וכבר אמרו שמצוה זו כוללת גם כן שנדרש ונקרא האנשים כלם לעבודתו ית' ולהאמין בו וזה כשתאהב אדם תשים לבך עליו ותשבחהו ותבקש האנשים לאהב אותו וזה על צד המשל כן כשתאהב האל באמת כמה שהגיעה לך מהשגת אמיתתו הנה אתה בלי ספק תדרש ותקרא הכופרים והסכלים לידיעת האמת אשר ידעת אותה ולשון ספרי ואהבת את ה' אהבתו על הבריות כאברהם איך שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן ר"ל כמו שאברהם כעבור שהיה אוהב השם כמו שהעיד הכתוב אברהם אוהבי שהיה גם כן לגודל השגתו דרש האנשים אל האמונה מחוץ אהבתו כן אתה אוהב אותו עד שתדרש האנשים אליו:

6. רמב"ם, הלכות תשובה י', א'-ו'

(א) אל יאמר אדם הריני עושה מצות התורה ועוסק בחכמתה כדי שאקבל כל הברכות הכתובות בה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא ואפרוש מן העבירות שהזהירה תורה מהן כדי שאנצל מן הקללות הכתובות בתורה או כדי שלא אכרת מחיי העולם הבא אין ראוי לעבוד את ה' על הדרך הזה שהעובד על

דרך זה הוא עובד מיראה ואינה מעלת הנביאים ולא מעלת החכמים ואין עובדים ה' על דרך זה אלא עמי הארץ והנשים והקטנים שמחנכין אותן לעבוד מיראה עד שתרכבה דעתן ויעבדו מאהבה:

(ב) העובד מאהבה עוסק בתורה ובמצות והולך בנתיבות החכמה לא מפני דבר בעולם ולא מפני יראת הרעה ולא כדי לירש הטובה אלא עושה האמת מפני שהוא אמת וסוף הטובה לבא בגללה ומעלה זו היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לה והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקב"ה אוהבו לפי שלא עבד אלא מאהבה והיא המעלה שצונו בה הקב"ה על ידי משה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך ובזמן שיאהוב אדם את ה' אהבה הראויה מיד יעשה כל המצוות מאהבה:

(ג) וכיצד היא האהבה הראויה הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתירה עזה מאוד עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד כאלו הולך חולי האהבה שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אשה והוא שוגה בה תמיד בין בשבתו בין בקומו בין בשעה שהוא אוכל ושותה יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו שוגים בה תמיד כמו שצונו בכל לבבך ובכל נפשך והוא ששלמה אמר דרך משל כי חולת אהבה אני וכל שיר השירים משל הוא לענין זה: ...

(ו) דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבו של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי ויעזוב כל מה שבעולם חוץ ממנה כמו שצוה ואמר בכל לבבך ובכל נפשך אינו אוהב הקב"ה אלא בדעת שידעוהו ועל פי הדעה תהיה האהבה אם מעט מעט ואם הרבה הרבה לפיכך צריך האדם ליחד עצמו להבין ולהשכיל בחכמות ותבונות המודיעים לו את קונו כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג כמו שבארנו בהלכות יסודי התורה. והשגת הראב"ד – דבר ידוע וברור וכו' א"א זה השגיון לא ידענו לאי זה דבר כיון ואנו מפרשים אותו בשני ענינים לשון שיר כמו שגיון לדוד וענין אחר כעבור אהבתה תשגה בעניניך שלא תשים אליהם לב) נגמר ספר ראשון והוא ספר המדע:

7. אגרות הראי"ה א', עמ' מ"ו-מ"ז – אגרת מ"ד

בתחילה קודם שנתבסס העולם ע"י השפע הגדול של הפיתוח הארוך, או עכ"פ של הציור שלו, שחל עליו ופעל להשביחו הרבה כשהי' האדם פראי ושום גרעין מוסרי פנימי לא היה נמצא בקרבנו בפועל, הי' צריך לכבש את יצרו הרע ע"י המון היראות, שהן מיני הע"ז לפרטיהם. בתוך עומק חושך זה זרח בעולם אור ישראל, ויקרא שהיראות הפרטיות כולן לא יועילו ולא יצילו, לא יביאו את האיש הפרטי, הלא את כלל האנושיות, לאותו השל' והמנוחה הראויה להם. זה כמובן היה ראוי להאמר אחר אשר במקצת כבר פעלו היראות את פעולתן,

לפי אותו המצב הנמוך הקדום. אמנם כבר הגיע החלק מן האנושיות להתעלות ע"ז, שאינו צריך כבר להמון יראות. די ביראה אחת גדולה ואדירה, הכוללת כל, יראת ד' אחד. ומכיון שנפתח שער למושכל נצחי בצדק עולמים זה, כבר כל השערים שלמעלה מזה הם פתוחים כסדרם. השקפה שלמה ומקפת אינה מניחה את האדם להיות שרוי בשפלות, כ"א היא מוליכתו מחיל אל חיל. היראה כ"ז שהיתה פרטית ושבורה לא היתה אפשרה כלל להיות מתעלה עליו עולמי, אבל כיון שהיא כבר מאוחדת, ובנויה על עולם מלא, כבר היא יכולה לבא מיראת העונש לידי יראת רוממות, יראה של כבוד, של הדר מוסרי ושכלי, של שלמות אין קץ. העולם נתבסס עוד יותר בכללו והתחיל להרגיש, שיראת הרוממות היא מצרנית לאהבה, בכלל תביעת האהבה נתגדלה בקרבו לפי ערך פיתוחו השכלי והמוסרי. ע"כ החל ג"כ המין האנושי בהמון אהבות, היא הרומנתיקה, שאע"פ שצבא וחליפות היו לה מ"מ לא תבטל מפעולתה על רוח האדם המבוכר כבר.

האהבות אמנם שהנן מפוזרות בלא בסיס יסודי, בלא הכרה עליונה מאחדת את כל, הנה פועלות לשכלול האדם בשפלותו כאותו הערך שפעלו היראות. אבל לא לעד יעמוד האדם על מצבו הנמוך, הוא משליך ג"כ את אלילי האהבה, כשם שהשליך את אלילי היראה, ויכיר לכלל הכלל בכללות האהבה העליונה, השלמה והמקפת, שישראל מכריזו בעולם: אהבת ד' אחד. ההפרש, שיש בין היראה הנצחית להיראה הצריכה להבטל, נמצא ג"כ בין האהבות. היראה השפלה תעקר מלבו של אדם עם עקירת כל היראות הפרטיות, שאינן יכולות להיות מתאחדות עם היראה המקפת והכללית, ותחתיה תבוא יראת ההוד, המעדרת ומטהרת ומוסיפה עוז וצהלה, והיא החומר לאהבה העליונה, שהיא מטבעת את צורתה. גם האהבות יסירו מעליהן את הצורה השפלה שלהן, את התכונה של חלישות, של מיעוט מוסר, של חסרון דעת וחשבון, אז תופיע אהבת ד' במילואה, בטהרה, בנגה, המחייבה באחדותה את כל האהבות הטובות הפרטיות, מוסיפה להן גבורה חן ויופי צדק ומשפט ומשרים.